

K dravskim poplavam med Ormožem in Središčem v drugi polovici 18. in v 19. stoletju*

Filip Čuček**

Potrjeno – Accepted: 13. 6. 2022 | Objavljeno – Published: 21. 12. 2022

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 908(497.41):628.258"17/18"

Filip Čuček: K dravskim poplavam med Ormožem in Središčem v drugi polovici 18. in v 19. stoletju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 93=58(2022), 4, str. 33–51

Avtor analizira dravske poplave med Ormožem in Središčem ob Dravi konec 18. in v 19. stoletju. Drava je na tem območju vseskozi poplavljala in poplave so v prvi vrsti prizadele prebivalce ob reki. Ker je bilo to tudi mejno območje med Avstrijo (Štajerska) in Ogrsko (Hrvaška), so spremembe rečne struge povzročale še obmejne spore. Konec 19. stoletja so na Dravi pričeli z izvajanjem sistematičnih regulacijskih del, s čimer so skušali omejiti poplave na obravnavanem (in širšem) območju.

Ključne besede: Avstrija, Ogrska, Štajerska, Hrvaška, reka Drava, poplave, 18. stoletje, 19. stoletje, Ormož, Središče, regulacije.

---

* Raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega programa št. P6–0280 Ekonomska, socialna in okoljska zgodovina, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

** Dr. Filip Čuček, viš. znan. sod., Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI–1000 Ljubljana; filipc@inz.si

1.01 Original Scientific Article
UDC 908(497.41):628.258"17/18"

Filip Čuček: On the Drava floods between Ormož and Središče in the second half of the 18th and in the 19th century. Review for History and Ethnography, Maribor 93=58(2022), 4, pp. 33–51

The author analyses the Drava floods between Ormož and Središče ob Dravi in the late 18th and in the 19th century. The river Drava was constantly flooding in this area and the floods primarily affected the inhabitants along the river. As this was also the border area between Austria (Styria) and Hungary (Croatia), the changes in the riverbed also caused border disputes. At the end of the 19th century, systematic regulation works were started on the Drava in an attempt to limit flooding in the area concerned (and beyond).

Keywords: Austria, Hungary, Styria, Croatia, Drava river, floods, 18th century, 19th century, Ormož, Središče, regulations.

Reka Drava dandanes mirno (in počasi) teče po Dravski dolini od Dravograda severozahodno skozi Maribor, čez Dravsko polje in skozi Ptuj čez Ptujsko polje proti slovensko-hrvaški meji in (praviloma) ne povzroča večjih težav. Pred koncem 19. stoletja, ko so pričeli s sistematično regulacijo (sprva na Koroškem v začetku 80. let, pred prelomom stoletja pa tudi dolvodno od Maribora), pa je bila njena struga povsem drugačna od današnje podobe največjega štajerskega vodotoka. Njen pretok po Dravski dolini je bil mnogo večji; praviloma se je razlivala na Dravskem in Ptujskem polju.

Drava je v preteklosti predstavljala prometno in trgovsko povezavo; bila je vir pitne vode, prehrane in zaslužka, od katerega so živeli splavarji, brodniki, mitničarji in ribiči. Poganjala je mline in žage, povzročala poplave (erodirala bregove in ogrožala naselja) in bila tudi ločnica med prebivalci obeh bregov. Na nekaterih odsekih je bila tudi meddeželna meja (v času Avstro-Ogrske meja dveh državnih polovic). S svojim alpskim snežno-dežnim pretočnim režimom, pri katerem začne tok upadati decembra in doseže najnižji pretok februarja, je (bil) njen glavni pretočni višek zaradi taljenja snega in ledenikov v visokogorju maja ali junija. Drugi vodni višek je (bil) oktobra ali novembra zaradi jesenskega deževja v širokem alpskem zaledju.¹

Homogenizacija države, s katero je Marija Terezija začela po koncu nasledstvene vojne, je povzročila premike tudi v dojemanju okolja. Del moderne države so s kartografijo, ki jo je dal med leti 1763–87 izvesti Jožef II., med drugim postale tudi reke in porečja (predvsem so postale zainteresirani javnosti mnogo bolj »vidne«). Z jožefinskim katastrom je reka Drava, ki nas tukaj

¹ Matija Zorn, »Gospodarska vloga reke Drave v Sloveniji – od plovnosti reke do hidroenergetske izrabe,« *Podravina* 17, št. 33 (2018): 51, 52.

zanima, postala bolj prepoznavna tudi na Spodnjem Štajerskem, kjer danes »odteče« približno petino svoje celotne dolžine (od Dravograda na 390 m n. v. do Središča ob Dravi s 183 m n. v. (dobrih 140 km) s padcem dobrih 200 m).

Po podatkih za drugo polovico 18. stoletja, s katerimi razpolagamo zahvaljujoč katastru, je bila reka med Dravogradom in Mariborom široka, globoka in plovna ter prav tako zaradi 115 metrov višinske razlike relativno hitra; zategadelj tam tudi ni prepogosto poplavljala. Od Maribora dolvodno pa se je situacija precej spremenila; na ravninskem Dravskem polju je reka precej meandriral, se pri Slovenski vasi (Windischdorf) razcepila v številne manjše rokave in tekla precej počasneje (z manjšim padcem); zato je tudi prej poplavljala in prizadela številne vasi. Nevarnosti ni predstavljala le voda, pač pa še vse ostalo, kar je reka nosila s seboj. Ob poplavah je bila tudi povsem neprevozna.²

V pričujočem prispevku bomo analizirali dravske poplave (in prve poskuse regulacij)³ na območju med Ormožem in Središčem ob Dravi v obravnavanem času. V preteklosti je torej Drava v obdobjih povečanih pretokov vode (taljenje snega v zgornjem toku ali dolgotrajne padavine) v srednjem in spodnjem delu pogosto poplavlala kmetijska zemljišča in gozdove, pašnike, sadovnjake in naselja. Odvečna voda se je razlila po okolici in lokalne ceste so dolgo ostajale povsem neuporabne. Poplave so bile pogosto tudi posledica njenih nereguliranih pritokov. Zaradi narasle vode so bila zemljišča, ki so mejila na reko, odvisna od trenutne rečne struge, saj je prav slednja določala njihovo površino in velikost. Ker je bilo to tudi mejno območje med Avstrijo (Štajerska) in Ogrsko (Hrvaška), so poplave na eni strani prizadele posestnike, na drugi strani pa so spremembe rečne struge povzročale obmejne spore. Posestniki, ki so imeli svojo posest ob reki, so se bili prisiljeni soočiti z dejstvom, da jim lahko deroča voda kadarkoli odnese rodovitno zemljo oziroma uniči njihov pridelek. Ker je Drava menjavala svoj tok, ustvarjala številne otoke in

---

² Harald Heppner, »Die Umwelt an der slowenischen Drau im Spiegel der Josephinischen Landesaufnahme (1763–1787)«, *Ekonomska i ekohistorija* 7 (2011): 96–98. Matjaž Grahornik, »The Territory on the Right Bank of the Drava Between Maribor and Ptuj in Miscellaneous Sources from the 17th and 18th Century«, *Ekonomska i ekohistorija* 13 (2017): 25–35. Za hrvaško stran prim. Hrvoje Petrić, »Rijeka Drava od štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina«, *Ekonomska i ekohistorija* 7 (2011): 49–63.

³ O prvih poskusih regulacij na Hrvaškem v predindustrijskem času gl. Hrvoje Petrić, »Some Aspects of the Interrelationship Between Humans and the River Drava in the Pre-Industrial Times with an Emphasis on the Late 18th and Early 19th Century«, v: Peter Štih, Žiga Zwitter, ed., *Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times*, Zbirka Zgodovinskega časopisa 48 (Ljubljana: Littera Picta, 2014), 260–67, 276–79.

»povečevala« zdaj štajersko, drugič pa hrvaško zemljiško posest, je prihajalo do številnih trenj in napetosti.⁴

Reka je meandrirala že dolvodno od Ptuja; podoben tok pa je ubirala tudi med Ormožem in Središčem. Pred Ormožem se (je) v Dravo steka(la) reka Pesnica, naprej pa več manjših potokov. Ormož z okolico (ki za razliko od Maribora in Ptuja ob izdelavi katastra še ni premogel mosta) po navedenih podatkih ni bil varen pred poplavami. V času poplav je ravninsko področje do Frankovcev voda zalila do 70 cm visoko in za sabo puščala zamočvirjena področja. Poplave so na reki ustvarjale otoke, ki so jih sčasoma zarasli mešani hrastovi in jelkini gozdovi (ti so rasli tudi naokoli ob reki).⁵

Na štajersko-hrvaško-ogrski meji (za Središčem) je Drava ustvarila največji otok Prode (Brode), ki je bil obdan z večjim številom drobnih otočkov. Pod Središčem je levi breg reke predstavljala običajna poplavna ravnica, dokaj zarasla s travišči. Spomladi je običajno s taljenjem snega prišlo do poplavljenja ravnega polja vse do Središča in vasi Obrež, kar je trajalo nekje od tri do štiri dni, a voda ni bila nikoli tako visoka, da bi bila deželna cesta neprehodna. Na desnem bregu se je nadaljevalo prostrano gozdno področje, kjer je bil tudi brod v smeri proti Središču. Tukaj sta (bila) glavna pritoka Trnava in Črnc; nekaj pred izlivom Trnave so bili postavljeni trije mlini.⁶

Čeprav je v drugi polovici 18. stoletja habsburška monarhija pričela načrtovati razvijati plovbo po sladkih vodah,⁷ je to praviloma veljalo za večje vodotoke, medtem ko so manjši prišli na vrsto mnogo kasneje (oziroma so še zmeraj prednjačili splavi).⁸ Spremembam rečne struge na lokalni ravni se tako v tem času ni kaj posebej posvečala. Zato je narasla voda obmejnimi prebivalcem med Ormožem in Središčem povzročala številne težave; ob najhujših vodoto-

⁴ Prim. Waltraud Heindl in Edith Sauer, »Grenzen und Grenzüberschreitung. Die Bedeutung der Grenze für die staatliche und soziale Entwicklung des Habsburgerreiches von der Mitte des 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts,« v: *Ästhetik und Ideologie* (Wien: Bundesministerium für Wissenschaft und Verkehr), 1997, 277–90.

⁵ Andrej Hozjan, »Reka Drava in njeni signifikantni kraji na jožefinski vojaški izmeri za ozemlje republike Slovenije,« *Ekonomska i ekohistorija* 3 (2007): 203.

⁶ Ibidem, 203, 204.

⁷ Prim. Stanislav Južnič, »Gabrijel Gruber in navigacijski inženir Jurij Vega – 2. del,« *Arhivi*, št. 1 (2006): 36–63. Othmar Pickl, »Mur und Drau als Verkehrswege nach dem Südsten,« v: Šiftar, Vanek et al. (ur.), *Razvoj prometnih zvez v panonskem prostoru do 1918. leta*. Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci 1977 (Maribor, 1977), 225–35.

⁸ Več gl. Angelos Baš, »Splavarstvo na Slovenskem,« *Traditiones* 32, št. 2 (2003): 7–31. Prim. Nataša Kolar, »Plovba po Dravi na ptujskem območju od 15. st. do konca 19. st,« *Ekonomska i ekohistorija* 7 (2011): 101–10. Prim. Zlata Živaković-Kerže, Marija Benić Penava, »Regulacijski radovi u donjem toku Drave kao temelj nesmetanog prometovanja (osvrt na drugu polovico 19. i početak 20. stoljeća),« *Ekonomska i ekohistorija* 15 (2019): 44–46. Elisabeth Johann, »The Transport of Timber and Charcoal on the Upper Course of the River Drava/Drau,« *Ekonomska i ekohistorija* 15 (2019): 25, 26.

kih je deroča reka marsikje spremenila strugo in presekala obstoječo posest; ta je potem prešla na novega lastnika, čeprav so deželne deske še zmeraj beležile stare razmere in davčne obremenitve (štajerski kmet je npr. še zmeraj plačeval davek na posest, ki je po novem ležala na hrvaški strani).⁹ Vse to je sprožalo nezadovoljstvo med dotičnim prebivalstvom, na drugi strani pa puščalo deželno mejo pravno neuskklajeno.

Dravske poplave so bile v drugi polovici 18. stoletja precej močne in številne.¹⁰ Že leta 1748 je poplava hudo prizadela obrečne kmetije. Sredi 60. let je deroča voda v Središču uničila številne vrtove, njive in travnike; pritoka Trnava in Črnc sta toliko poplavila, da je zalilo številne kleti. Šele tedaj so se avstrijske oblasti pričele spopadati s tem problemom, saj je reka periodično prestavljala mejo zdaj južno, zdaj severno in vplivala na lokalne razmere. Štajerski stanovni so po naslednji povodnji (1774)¹¹ na začetku leta 1775 sklenili, da se štajersko ozemlje, ki ga je reka prestavila, vrne matični deželi. Sprejeli so več dekretov, ki naj bi končno uredili davčno obveznost na območjih, ki jih je ustvarila spremenjena dravska struga in prav tako opredelili povračilo zaradi »vodne« škode. Toda izredno težko je bilo ugotoviti prvotno stanje na vseh odsekih reke; prav tako je bilo skoraj nemogoče vrniti poplavljen dele. Ob visoki vodi je reka poplavila obrečne gozdove, pašnike, travnike, polja in livade ter s tem toliko deformirala pokrajino, da so številni kmetje izgubili precej svoje zemlje.¹² Štajerska stran je sicer za preprečitev novih poplav skušala zaježiti reko, hrvaška stran pa jo je z vsemi sredstvi ovirala.¹³ Medtem je v letih 1777 in 1778 znova močno poplavilo in zalilo posesti;¹⁴ skupaj je bilo poplavljenih slabih 100 hektarjev površin. Visok vodostaj oziroma silen pretok vode je povzročil spremembo dravske struge, prav tako pa je poškodoval lokalne ceste in obrečne posesti ter naredil ogromno škode. Stara struga je

⁹ Fran Kovačič, *Trg Središče: krajepis in zgodovina* (Maribor: Zgodovinsko društvo za Sl. št., 1910), 485.

¹⁰ Za hrvaško stran prim. širše (17. do 19. stoletje) Hrvoje Petrić, »O poplavama rijeke Drave u varaždinskoj i kopriivničkoj Podravini od 17. do 19. stoljeća,« *Podravina* 6, št. 12 (2007): 136–47. Petrić, »Some Aspects,« 267–76, 280–86. Zlata Živaković-Kerže, Marija Benić Penava, »Velike vode: poplava rijeka Drave i Save u 19. stoljeću,« *Ekonomska i ekohistorija* 17 (2021): 5–14. Zlata Živaković-Kerže, »'Ostavljajte sve, a spašavajte goli život' – (osvrt na plavljenja Drave od 18. stoljeća do 20. stoljeća),« *Ekonomska i ekohistorija* 13 (2017): 57–62.

¹¹ Kovačič, *Trg Središče*, 570.

¹² AT-OeStA/AVA Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Öe. – Kroatien, 013 ex September 1777.

¹³ AT-OeStA/AVA Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Öe. – Kroatien, 044 ex Dezember 1777.

¹⁴ Kovačič, *Trg Središče*, 570.

bila na koncu kljub vsemu detektirana, toda obrečne posesti je reka preveč spremenila, da bi jih bilo mogoče vrniti v prvotno stanje.¹⁵

Posebna strokovna komisija, ki jo je imenovala štajerska stran, je ocenila, da je potrebno posest zavarovati in začeti z vodnimi gradnjami, nasipi, utrjevanjem nabrežin ipd. Na odsekih, ki jih komisija ni uspela temeljito pregledati, je bila potrebna še dodatna analiza terena, s katero bi ugotovili škodo, ki so jo povzročili deroča reka in poplavni nanosi.¹⁶ Leta 1779 je sporne predele obiskala Navigacijska direkcija (ta je med leti 1772–81 pod vodstvom Gabrijele Gruberja delovala v Ljubljani) in podala oceno škode, ki jo je povzročila voda, zraven pa (pod taktirko inženirja Ignaza Kunstija) še možne rešitve in načrte.¹⁷ Stroški vodne zapore, s katero bi preusmerili tok vode, so tako znašali okrog 30.000 goldinarjev. Toda zamisel ni bila sprejeta, ker je bila predraga; poleg tega je manjkalo še ogled vseh spornih odsekov.¹⁸

Za razrešitev situacije se je gubernij odločil sklicati novo komisijo. Glede na to, da je bilo stanje stare struge delno detektirano, je to prizadete posestnike navdajalo z optimizmom. Hrvaška stran je privolila, da sporno ozemlje pregleda inženir in v skladu s tem izdela karto terena (na podlagi tega pa za obrečna posestva določi nova davčna bremena).¹⁹ Vmes je Drava s pritoki leta 1783 ponovno poplavlila.²⁰ Zadeva se je tako spet zavlekla, dokler ni po pritožbi štajerskih kmetov v zvezi s posestvi, ki jim jih je odnesla Drava, mejna komisija leta 1785 ponovno preučila stanja ob reki. Ogled je pokazal, da je bila stara struga predstavljena za slabo miljo »v širino« in miljo in pol »v dolžino« (na štajersko škodo). Največje izgube so beležile vasi Hardek, Pušenci, Loperšice, Obrež, Grabe in Frankovci.²¹

Reka Drava je tako pred prelomom stoletja precej krojila življenje obrečnih prebivalcev, ki so ob poplavah lahko le upali, da reka ne bo preveč spremenila svojega toka in s tem uničila njihove posesti. V skladu s tem je graški gubernij sklenil, da bo problematiko, nanašajočo se na spreminjajočo rečno strugo (in na mejo), dokončno uredil. Mariborski okrožni urad je leta 1786 ukazal

¹⁵ AT-OeStA/AVA Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Stmk – Kroatien, 38 ex Februar 1779.

¹⁶ Ibid. Za Hrvaško stran reke prim. Mirko Valentić et al. (ur.), *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća. Varaždinska županija* (Zagreb, 2005), 123–35.

¹⁷ Prim. Stanislav Južnič, »Gabrijel Gruber in navigacijski inženir Jurij Vega,« *Arhivi*, št. 1 (2003): 69–79. Južnič, »Gabrijel Gruber – 2. del,« 46.

¹⁸ AT-OeStA/AVA Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Öe. – Kroatien, 016 ex Juni 1781.

¹⁹ AT-OeStA/AVA Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Öe. – Kroatien, 20 am November 1780; 016 ex Juni 1781.

²⁰ Kovačič, *Trg Središče*, 570.

²¹ AT-OeStA/AVA Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Öe. – Kroatien, 028 ex Jänner 1786.

sporni teren ponovno izmeriti. Po zadnji poplavi je nova dravska struga spet netila spore ob meji. Delegacije ormoškega gospostva, mariborskega urada, varaždinskega komitata in hrvaških gospostev so dobile nalogo, da zadevo pregledajo in uredijo. Po poročilu mariborskega urada se je ugotovilo, da je dejansko na izgubi štajerska stran, njeno nekdanjo posest pa da je »okupirala« hrvaška stran. Seveda je bili stališče hrvaške strani ravno nasprotno.²²

Medtem so poplave leta 1788 ponovno prizadele obrečno prebivalstvo,²³ kar je že doseženo zgolj poslabšalo. Poskusi, da bi se stanje na rečni meji med Štajersko in Hrvaško pri Ormožu normaliziralo oziroma da bi se sporna območja končno pravno uredila, so bili vse prej kot uspešni. Konec 90. let osemnajstega stoletja (leta 1797) pa je vendarle prišlo do prvih oprijemljivih rezultatov, ko je mejni komisiji uspelo razdeliti dravski otok Prode (Brode), ki je bil jedro spora med Središčem in Varaždinom.²⁴

Na začetku novega stoletja je komisija nadaljevala z ukrepi na reki, a bila pri tem (in pri določevanju meje) večinoma neuspešna.²⁵ Leta 1803 je prišlo do ponovnih velikih poplav, ki so spet prizadele območje. Čez slabih deset let (1812) je zaradi odjuge in hitrega taljenja snega v višjih predelih Drava obilno narasla in prestopila bregove. Podobno se je zgodilo naslednje leto, a takrat zaradi obilnega in neprestanega deževja ter močnih nalivov. Predvsem pritoka Pesnica in Trnava sta povzročila veliko škodo. Deževno je bilo tudi leto 1814, ko naj bi se sonce do srede septembra le redkokdaj pokazalo. Drava je junija (22. in 23.), nato pa zadnjega avgusta in prvega septembra (skupaj s pritoki) obilno narasla in poplavlila njive in travnike. Leta 1820 in 1823 so bile poplave oktobra in novembra (tedaj je bilo »na daleč in na široko« vse pod vodo). Leta 1824 je lilo med 18. in 20. julijem; predvsem Trnava je tedaj močno narasla in poškodovala številne mline. Čez tri leta, 10. junija 1827, je nenadoma narasla in odnesla več ljudi.²⁶ Leta 1828 je spet poplavljala in se razlila po spodnjem delu trga.²⁷

Drava je z vsako poplavo na več odsekih spremenila svojo strugo. Z izdelavo franciscejskega katastra za Štajersko (med leti 1819–1825)²⁸ pa je bilo leta 1828 odločeno, da se Drava in meja s Hrvaško nekako uskladita. Štajerski

²² AT-OeStA/AVA Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Öe. – Kroatien, 122 ex August 1786; 46 ex April 1787.

²³ Kovačič, *Trg Središče*, 570.

²⁴ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, št. 14334, 12. 11. 1829; št. 6735, 30. 9. 1831.

²⁵ Ibid.

²⁶ Prim. Kolar, »Plovba,« 105. Prim. Hrvoje Petrić, Nikola Cik, »Contributions to the Knowledge of the River Drava Flood in 1827,« *Ekonomika i ekohistorija* 17 (2021): 15–33.

²⁷ Kovačič, *Trg Središče*, 570, 571.

²⁸ Več o tem glej *Zbirka Franciscejski kataster za Štajersko* (Maribor: Pokrajinski arhiv, 2009). SI AS 177, fond Franciscejski kataster za Štajersko, 1823–1869.

stanovi so za predsednika mejne komisije imenovali grofa Antona Attemsa, na čelu hrvaške komisije pa je bil knez Philipp Bathyan. Stanovi so zadolžili zemljiške gosposke ter okrajne oblasti, ki so bile kakorkoli povezane s spornimi zemljišči, da pripravijo potrebno dokazno gradivo v originalu ali overovljene prepise, na podlagi katerih bi lahko odločali o poteku meje.²⁹ Dela so potekala dobra dva meseca (od konca avgusta do začetka novembra). Meja se na rečnih odsekih zaradi številnih poplav in prestavljene struge seveda ni ujemala s potekom meje v starejših kartah, zato je bila v novem osnutku nekoliko spremenjena oziroma prilagojena trenutnim razmeram.³⁰

Sredi 30. let je posebna štajersko-hrvaška komisija med revizijo meje ugotovljala, da je bilo na podlagi nazadnje ugotovljene dravske rečne struge (leta 1829) štajerskim občinam Ormož, Pušenci, Frankovci, Grabe, Središče in še posebej Obrež odvzete precej posesti, ki so jim glede na stare karte in staro dravsko strugo pripadale.³¹ Dvorna pisarna je leta 1843 sprejela dekret, ki je predvideval rečne (in mejne) preglede vsaka tri leta.³² Medtem pa je reka nemoteno poplavljalja naprej. Leta 1851 je območje prizadela ena najhujših poplav; med 1. in 4. novembrom je Drava narasla za dobrih pet metrov in odnašala vse pred seboj, na njivah in travnikih pa povzročila ogromno škode.³³ Kljub temu nova štajersko-hrvaška komisija med rutinskim pregledom reke (in meje) med Ormožem in Središčem v drugi polovici 50. let ni ugotovila bistvenih odstopanj.³⁴ Očitno pa temu le ni bilo tako, saj se obmejne štajerske občine, ki so zahtevale revizijo meje, z njo niso strinjale.³⁵ Nov dravski pregled julija 1862 je ugotovil številne nepravilnosti, povzročene s poplavami. Ker so poplave prestavile mejne kamne, je to seveda sprožilo ponovne prepise glede gozda, travnikov in njiv, ki so ležali na otokih med dravskimi rokavi.³⁶ Zato je sredi 60. let 19. stoletja (septembra 1864 in maja 1865) prišlo do obsežnega pregleda štajersko-hrvaške meje na reki Dravi. Že pri Zavrču so naleteli na poškodovane oziroma prestavljene mejne kamne na obeh straneh reke; en mejni kamen je voda prestavila celo za dobrih 500 metrov. Pri Ormožu je

²⁹ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, št. 14334, 12. 11. 1829.

³⁰ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, Übereinkommen, št. 14209, 16. 9. 1829; št. 14334, 12. 11. 1829. Prim. Ivanka Zajc Cizelj, *Okrožni urad Celje 1798–1850*. Inventarji 9 (Celje: Zgodovinski arhiv, 1998): 12–19.

³¹ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, št. 9669, 8. 11. 1838; št. 12322, 16. 11. 1838.

³² StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 17632, 24. 12. 1855.

³³ Kovačič, *Trg Središče*, 571. Marko Kolbezen, »Velike poplave in povodnji na Slovenskem – I,« *Ujma* 5 (1991): 146.

³⁴ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 3053, 1. 8. 1860; št. 15155, 10. 8. 1860.

³⁵ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, Note, št. 10842, 25. 12. 1861; št. 5145, 8. 4. 1863.

³⁶ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 595, 17. 7. 1862; št. 2291, 12. 11. 1862; št. 2986, 15. 12. 1863.

komisija naletela na visok vodostaj reke, zaradi česar ni bilo mogoče najti mejnih kamnov na obeh straneh. Ker je Drava narasla in poplavlila mejno črto, je bila komisija prisiljena svoje začetno delo prestaviti na pomlad.³⁷ Maja 1865 je komisija detektirala mejno črto, ki je sprva potekala po koritu reke Drave, nato prečkala otok, na koncu pa zavila po desnem dravskem rokavu. Ugotovila je, da mejna črta večkrat prečka reko, kar je bilo sicer povsem v skladu z mejnimi kartami, toda reka je ponovno ustvarila nov otok, ki na kartah ni bil vrisan; prav tako na njem ni bilo nikakršnih mejnih kamnov. V Obrežu je mejna črta potekala po dravski strugi, nato je šla čez otok, potem pa spet zavila po levi dravski strugi in na koncu prišla na kopno. V nadaljevanju je bila meja označena kar z nasipi in s stebriči, kar je voda ob poplavah zlahka uničila.³⁸

Med Obrežem, Grabami in Središčem na eni, Družbincem, Petrijancem in gospostvom Zelendvor pa na drugi strani je mejna črta tekla delno po pašnikih in njivah, kjer so bile mejne točke označene s koli in nasipi, delno pa po rečnem koritu. Mejne kamne je reka na nekaterih rečnih otokih zlahka prestavljala; prav tako je ob poplavah zalila njive in travnike. Komisija je sklenila, da je treba na vsaki strani meje letno očistiti slabih deset metrov ozemlja, tudi na rečnih odsekih, kjer je ob poplavah grozila erozija brežin.³⁹ Kljub obsežnemu delu komisije pa obmejne štajerske občine niso bile povsem zadovoljne. Spremembe rečnega toka so namreč povzročale izgubo posestnih pravic na obeh straneh reke, saj so obstoječe zemljiške karte mejo na nekaterih odsekih postavljale na rečno strugo. Občini Frankovci in Obrež bi tako morali prepustiti hrvaški strani več kot 100 hektarjev, gospostvo Ormož pa dobrih 50 hektarjev gozda, njiv in pašnikov. Zato so pozvali komisijo, da je treba deželno mejo uskladiti s posestnimi pravicami, namesto da mejo določa trenutno stanje reke.⁴⁰ Dravska struga je bila vsekakor variabilni faktor, zato je bila ogrožena privatna posest obmejnih prebivalcev. Ne glede na spremenjanje rečnega toka je bilo treba v prvi vrsti upoštevati mejne kamne in ostale pomožne oznake, na podlagi katerih se je v nadaljevanju določalo mejo.⁴¹

Čeprav je bila meja na Dravi sredi 60. let devetnajstega stoletja (deloma) urejena, je štajerska stran ugotavljala določene izgube (predvsem obmejne livade in rečne otoke). Nekatera hrvaška posestva so ostala še zmeraj na štajerski strani, štajerska pa na hrvaški.⁴² Toda reka se seveda ni ozirala na politične dogovore, pač pa je nemoteno poplavljala naprej. Zato so bile v nadaljevanju

³⁷ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, Zapisnik/Protocoll, 21. 5. 1865.

³⁸ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, Zapisnik/Protocoll, 21. 5. 1865.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, Protest, 19. 5. 1865.

⁴¹ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, Note, št. 5520, 1. 7. 1865.

⁴² StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 13086, 26. 9. 1869.

predvidene periodične analize reke (kakor tudi meje), s katerimi so ugotavljali morebitno škodo in določali nujne popravke prestavljenih ali uničenih mejnih kamnov ter ostalih pomožnih oznak. Kljub temu so bili v 70. letih devetnajstega stoletja na reki opravljeni zgolj »kozmetični« popravki⁴³ ne glede na to, da je Drava prav tedaj pričela silneje (in pogosteje) poplavljati. V začetku decembra (5. in 6.) 1872 je močnejše poplavila, naslednjič pa 29. junija 1875, ko so poplavili vsi potoki (Trnava je celo porušila zapornice pri Vargazonovem mlinu pri Središču). Četrtega oktobra 1878 je sledila nova velika poplava; Drava je odnesla veliko rodovitne zemlje, pri Središču uničila dva mlina, več v okolici pa poškodovala. Na Veliko noč, 13. aprila 1879, je območje ponovno prizadela hujša poplava, ko je bila Trnava v Vargazonovem mlinu pol metra visoko. Maja istega leta (3. in 4.) je Trnava še huje narasla; v mlinu je bilo skoraj meter vode. Voda je prvi dan naraščala med 18. in 22. uro, potem pa spet proti jutru. Drugi dan je voda naraščala celo popoldne. V Središču je Trnava drla po vseh ulicah, dvoriščih in vrtovih, poplavila hleve in stanovanja, na poljih pa povzročila ogromno škode. Pritok Črnc je naraščal med 20:30 in 23:30 in poškodoval železniški most, tako da vlak skoraj tri tedne ni mogel čez. Pri šoli je voda segla do praga; pri trgovcu Fridrihu je tekla v prodajalno; okoli župnišča je bilo celo jezero vode. Pritok Črnc je naslednjič poplavlil oktobra 1882, ko je voda pri šoli ponovno segala do stopnic, Drava pa se je pa razlila po poljih in napravila veliko škode.⁴⁴

Poplave so širše območje (najbolj Ptuj, nekoliko manj pa kraje do hrvaške meje) pred prelomom stoletja prizadele še v letih 1889, 1892 in 1895⁴⁵ ter bile vsekakor trn v peti obmejnega prebivalstva, ki se je moralo ubadati še z nedefinirano mejo, saj je ponekod potekala po dravskem koritu, drugje pa po kopnem. Mnogi so zato zmedo izkoriščali v svojo korist. Hrvaški ribiči so tako pogosto lovili tudi na štajerskem rečnem bregu; zaradi nedorečenih ribolovnih pravic se je občina Središče v začetku leta 1885 pritožila pri ptujskem okrajnem glavarstvu.⁴⁶ Hrvaški kmetje iz občine Vratno so prav tako izkoristili trenutni položaj in na dravskem otoku pri Pušencih, ki sta si ga delili Štajerska in Hrvaška, zasedli približno 10 hektarjev posesti (travnikov in gozda) v lasti štajerskih posestnikov. Ptujski okrajni glavar je v dopisu na namestništvo pojasnjeval, da gre v prvem primeru za ribolovno območje in da

⁴³ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 5305, 6. 4., 12. 4. 1877.

⁴⁴ Kovačič, *Trg Središče*, 571, 572. Kovačič sicer navaja leto 1883, toda ostala literatura omenja leto 1882. – Prim. Kolar, »Plovba,« 105. Andrej Hozjan, »Začetno obdobje slovenskih zgodovinsko-pisnih raziskovanj področja reke Drave v Sloveniji,« *Ekonomika i ekohistorija* 13 (2017): 77.

⁴⁵ Prim. Kolar, »Plovba,« 105. Nataša Kolar, »Ptuj, urejanje in varovanje mesta od 1800 do 1914,« *Ekonomika i ekohistorija* 15 (2019): 74.

⁴⁶ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 3542, 18. 2. 1885.

veliko štajerskih kmetov živi od te gospodarske dejavnosti in prav tako pozival k ponovnemu pregledu meje na celotnem dravskem toku med Ormožem in Središčem.⁴⁷ Do tega pa je prišlo šele v začetku 90. let devetnajstega stoletja, ko je ptujsko okrajno glavarstvo ponovno poročalo o uničenih mejnih kamnih ob reki.⁴⁸

Kakorkoli, povezava med reko in mejo je bila več kot očitna; poplave so mejo v bistvu brisale in jo ponovno zarisovali. Zato je bilo reko treba nujno regulirati, s čimer bi poplave vsaj omejili. Regulacija Drave je bila (skladno z modernizacijo države) predmet debate že vse od obnove ustavnega življenja v monarhiji, toda do konkretnjših del je prišlo šele v prvi polovici 90. let, ko so med Mariborom in Središčem potekali prvi sistematični ukrepi. Čeprav so v drugi polovici stoletja že izvajali posamezne sanacije rečnih obrežij in v drugi polovici 80. let devetnajstega stoletja poskušali z obsežnejšim, a še zmeraj parcialnim saniranjem rečnih bregov, se je varovanje posameznih delov izkazalo za jalovo početje; posebna komisija je ocenila, da je potrebna temeljita regulacija na levem bregu pod Sv. Petrom, na desnem bregu pri Loki, na desni strani pri Slovenski vasi in Hajdošah, na levem bregu pri Zabovcih, Markovcih, Novi vasi in Stojncih pod Ptujem, nato pa še dokončanje že začelih del v Frankovcih med Ormožem in Središčem. Potem ko je vlada za utrditev brežin za obdobje štirih let (1891–94) odobrila letni proračun v višini 15.000 gld. in je isto vsoto potrdil še deželni odbor, je slovenski poslanec Fran Radej (kot poročevalec) ugotavljal, da je res bil že skrajni čas za prva konkretnjša dela na reki, ki je (za razliko od Savinje) večja denarna sredstva prejela prvič. Drava je od Maribora dolvodno že leta (oziroma desetletja) uničevala pridelek ob svoji strugi (in širše) ter ogrožala ne zgolj posamezne posestnike in bolj izpostavljene kmetije, pač pa cele vasi, še posebej na območju nižje Ptuja in od Ormoža naprej. Tudi ptujski poslanec Gustav Kokoschinegg je bil podobnega mnenja in izpostavil, da bo reka s sistematično obravnavo gotovo nehala z nezaslišanimi pustošnji svoje neposredne okolice. Kokoschinegg se je kot član komisije po zadnji poplavi tudi sam udeležil ogleda reke med Mariborom in štajersko-hrvaško mejo in poročal, da si ni predstavljal takšne škode in razdejanja, ki da jo rečna poplava pusti za seboj. Zato je posebej izpostavil kritične točke, ki jih je navajal že Radej in obenem menil, da bi morali zaščititi vse rečne dele, kjer so večji (in pomembnejši) objekti, to pa je po njegovem bila vsekakor bližnja okolica Ptuja in praktično vsi kraji dolvodno do meje (ter tudi čez). Posebej je izpostavil območje med Ormožem in Središčem. Tukaj je bila Drava splet številnih večjih in manjših rokavov, meandrov in sploh

⁴⁷ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 3643, 7. 3. 1885; št. 22586, 31. 12. 1885.

⁴⁸ StLA, Statthalt, 78–5063/1885, 82–17632/1855, št. 21757, 17. 9. 1892.

poplavna. A glavni razlog je tičal na drugi, desni, strani reke. Hrvaška stran je namreč medtem v tem delu svoje (desne) rečne bregove že toliko zaščitila, da je voda ob večjih pretokih »trčila« ob hrvaške nasipe in ostale varovalne gradnje ter se (s pospeškom) razlila na levo (štajersko) stran in dotične predele še močnejše prizadela. Zato je pozival, naj vlada (in deželna) v bodoče iz fonda vodogradenj periodično namenjata letno vsoto za varovanje brežin in ne zgolj v obliki enkratnih (oziroma krajših) projektov.⁴⁹

LITERATURA

Arhivski viri

AT-OeStA/AVA, Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungs und Hofkammerarchiv

fond Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Öe. – Kroatien

fond Inneres HK Allgemein A 27 Landesgrenzen, Steiermark-Kroatien, 1550–1848, II. A.3. I. Stmk – Kroatien

SI AS, Arhiv Republike Slovenije, SI AS 177

fond Franciscejski kataster za Štajersko, 1823–1869.

StLA, Steiermärkisches Landesarchiv

fond Statthalt 78–5063/1885, K 2930, Landesgrenze Steiermark-Croatien

Literatura

Baš, Angelos. »Splavarstvo na Slovenskem.« *Traditiones* 32, št. 2 (2003): 7–31.

Grahornik, Matjaž. »The Territory on the Right Bank of the Drava Between Maribor and Ptuj in Miscellaneous Sources from the 17th and 18th Century.« *Ekonomska i ekohistorija* 13 (2017): 25–35

Heindl, Waltraud in Edith Sauer. »Grenzen und Grenzüberschreitung. Die Bedeutung der Grenze für die staatliche und soziale Entwicklung des Habsburgerreiches von der Mitte des 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts.« V: *Ästhetik und Ideologie*, 277–90. 277–90. Wien: Bundesministerium für Wissenschaft und Verkehr, 1997.

Heppner, Harald. »Die Umwelt an der slowenischen Drau im Spiegel der Josephinischen Landesaufnahme (1763–1787).« *Ekonomska i ekohistorija* 7 (2011): 93–100.

Hozjan, Andrej. »Reka Drava in njeni signifikantni kraji na jožefinski vojaški izmeri za ozemlje republike Slovenije.« *Ekonomska i ekohistorija* 3 (2007): 190–205.

⁴⁹ StLA, Stenographisches Protokoll über die 18. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VII. Landtags-Periode. I. Session, 18. November 1890, 175–77.

- Hozjan, Andrej. »Začetno obdobje slovenskih zgodovinskega raziskovanja področja reke Drave v Sloveniji.« *Ekonomska i ekohistorija* 13 (2017): 73–82.
- Johann, Elisabeth. »The Transport of Timber and Charcoal on the Upper Course of the River Drava/Drau.« *Ekonomska i ekohistorija* 15 (2019): 23–42.
- Južnič, Stanislav. »Gabrijel Gruber in navigacijski inženir Jurij Vega.« *Arhivi*, št. 1 (2003): 69–80.
- Južnič, Stanislav. »Gabrijel Gruber in navigacijski inženir Jurij Vega – 2. del.« *Arhivi*, št. 1 (2006): 35–63.
- Kolar, Nataša. »Plovba po Dravi na ptujskem območju od 15. st. do konca 19. st.« *Ekonomska i ekohistorija* 7 (2011): 101–10.
- Kolar, Nataša. »Ptuj, urejanje in varovanje mesta od 1800 do 1914.« *Ekonomska i ekohistorija* 15 (2019): 66–78.
- Kolbezen, Marko. »Velike poplave in povodnji na Slovenskem – I.« *Ujma* 5 (1991): 146–49.
- Kovačič, Fran. *Trg Središče: krajepis in zgodovina*. Maribor, 1910.
- Petrić, Hrvoje in Nikola Cik. »Contributions to the Knowledge of the River Drava Flood in 1827.« *Ekonomska i ekohistorija* 17 (2021): 15–33.
- Petrić, Hrvoje. »O poplavama rijeke Drave u varaždinskoj i kopriivničkoj Podravini od 17. do 19. stoljeća.« *Podravina* 6, št. 12 (2007): 136–47.
- Petrić, Hrvoje. »Rijeka Drava od štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina.« *Ekonomska i ekohistorija* 7 (2011): 49–63.
- Petrić, Hrvoje. »Some Aspects of the Interrelationship Between Humans and the River Drava in the Pre-Industrial Times with an Emphasis on the Late 18th and Early 19th Century.« V: Peter Štih, Žiga Zwitter, ed., *Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times*. Zbirka Zgodovinskega časopisa 48, 260–89. Ljubljana: Littera Picta, 2014.
- Pickl, Othmar. »Mur und Drau als Verkehrswege nach dem Südosten.« V: Šiftar, Vanek et al. (ur.). *Razvoj prometnih zvez v panonskem prostoru do 1918. leta*. Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci 1977, 225–40. Maribor, 1977.
- Valentić, Mirko et al. (ur.). *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća*. Varaždinska županija. Zagreb, 2005.
- Rajšp, Vinko et al. (ur.). *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*. Zv. 6. Ljubljana: ZRC SAZU, 2000.
- Zajc Cizelj, Ivanka. *Okrožni urad Celje 1798–1850*. Inventarji 9. Celje, 1998.
- Zbirka Franciscejski kataster za Štajersko: dosje zbirke*. Maribor, 2009.
- Zorn, Matija. »Gospodarska vloga reke Drave v Sloveniji – od plovnosti reke do hidroenergetske izrabe.« *Podravina* 17, št. 33 (2018): 32–62.
- Živaković-Kerže, Zlata in Marija Benić Penava. »Regulacijski radovi u donjem toku Drave kao temelj nesmetanog prometovanja (osvrst na drugu polovicu 19. i početak 20. stoljeća).« *Ekonomska i ekohistorija* 15 (2019): 43–54.
- Živaković-Kerže, Zlata, »'Ostavljajte sve, a spašavajte goli život' – (osvrst na plavljenja Drave od 18. stoljeća do 20. stoljeća).« *Ekonomska i ekohistorija* 13 (2017): 57–62.

K DRAVSKIM POPLAVAM MED ORMOŽEM IN SREDIŠČEM V DRUGI POLOVICI 18. IN V 19. STOLETJU

Povzetek

Drava je na območju med Ormožem in Središčem ob Dravi v obdobjih povečanih pretočkov vode v preteklosti pogosto poplavljalna. Poplave so v prvi vrsti prizadele prebivalce ob reki. Ker je bilo to tudi mejno območje med Avstrijo (Štajerska) in Ogrsko (Hrvaška), so spremembe rečne struge povzročale tudi obmejne spore. Konec 19. stoletja so na Dravi pričeli z izvajanjem sistematičnih regulacijskih del, s čimer so omejili tudi poplave na obravnavanem območju.

Reka je meandrirala že dolvodno od Ptuja; podoben tok je ubirala tudi med Ormožem in Središčem. Poplave so bile v drugi polovici 18. stoletja precej močne in številne. Že leta 1748 je poplava hudo prizadela obrečne kmetije. Sredi 60. let osemnajstega stoletja je deroča voda v Središču uničila številne vrtove, njive in travnike; pritoka Trnava in Črnc sta toliko poplavila, da je zalilo številne kleti. Štajerska stran je sicer za preprečitev novih poplav skušala zaježiti reko, hrvaška stran pa jo je z vsemi sredstvi ovirala. Medtem je v letih 1774, 1777 in 1778 znova močno poplavilo in zalilo posesti; skupaj je bilo poplavljenih slabih 100 hektarjev površin. Visok vodostaj oziroma silen pretok vode je povzročil spremembo dravske struge; prav tako je poškodoval lokalne ceste in obrečne posesti ter naredil ogromno škode.

Posebna strokovna komisija, ki jo je imenovala štajerska stran, je ocenila, da je potrebno posest zavarovati in začeti z vodnimi gradnjami, nasipi, utrjevanjem nabrežin ipd. Leta 1779 je sporne predele obiskala Navigacijska direkcija (ta je med leti 1772-1781 pod vodstvom Gabrijela Gruberja delovala v Ljubljani) in podala oceno škode, ki jo je povzročila voda, ter prav tako možne rešitve in načrte pod taktirko inženirja Ignaza Kunstija. Toda njegova zamisel ni bila sprejeta, ker je bila predraga.

Medtem so poplave leta 1788 ponovno prizadele obrečno prebivalstvo, kar je že doseženo zgolj poslabšalo. Poskusi, da bi se stanje na rečni meji med Štajersko in Hrvaško pri Ormožu normaliziralo oziroma da bi se sporna območja končno pravno uredila, so bili vse prej kot uspešni. Konec 90. let osemnajstega stoletja (leta 1797) pa je vendarle prišlo do prvih oprijemljivih rezultatov, ko je mejni komisiji uspelo razdeliti dravski otok Prode (Brode), ki je bil jedro spora med Središčem in Varaždinom.

Na začetku novega stoletja je komisija nadaljevala z ukrepi na reki, a bila pri tem (in pri določevanju meje) večinoma neuspešna. Leta 1803 je prišlo do ponovnih velikih poplav, ki so spet prizadele območje. Čez slabih deset let (1812) je zaradi odjuge in hitrega taljenja snega v višjih predelih Drava obilno narasla in prestopila bregove. Podobno se je zgodilo naslednje leto, a takrat zaradi obilnega in neprestanega deževja ter močnih nalivov. Predvsem pritoka Pesnica in Trnava sta povzročili veliko škodo. Deževno je bilo tudi naslednje leto; sonce naj bi se do srede septembra le redkokdaj pokazalo. Leta 1820 in 1823 so bile poplave oktobra in novembra (tedaj je bilo »na daleč in na široko« vse pod vodo). Leta 1824 je lilo med 18. in 20. julijem; predvsem Trnava je tedaj močno narasla in poškodovala številne mline. Čez tri leta, 10. junija 1827, je nenadoma narasla in odnesla več ljudi. Leta 1828 je spet poplavljalna in se razlila po spodnjem delu trga.

Z izdelavo franciscejskega katastra za Štajersko (med leti 1819-1825) je bilo leta 1828 le odločeno, da se Drava in meja s Hrvaško nekako uskladita. Stanovi so zadolžili zemljiške gosposke ter okrajne oblasti, ki so bile kakorkoli povezane s spornimi zemljišči, da pripravijo potrebno dokazno gradivo v originalu ali overovljene prepise, na podlagi katerih bi lahko odločali o poteku meje. Meja se na rečnih odsekih zaradi številnih poplav in prestavljene

struge seveda ni ujemala s potekom meje v starejših kartah, zato je bila v novem osnutku nekoliko spremenjena oziroma prilagojena trenutnim razmeram.

Toda s tem reka seveda ni nehala poplavljati. Ena najhujših poplav je območje prizadela leta 1851; med 1. in 4. novembrom je Drava narasla za dobrih pet metrov in odnašala vse pred seboj, na njivah in travnikih pa povzročila ogromno škodo. Kljub temu nova štajersko-hrvaška komisija med rutinskim pregledom reke (in meje) med Ormožem in Središčem v drugi polovici 50. let ni ugotovila bistvenih odstopanj. Toda temeljitejši dravski pregled julija 1862 je ugotovil številne nepravilnosti, povzročene s poplavami. Zato je sredi 60. let devetnajstega stoletja (septembra 1864 in maja 1865) prišlo do obsežnega pregleda štajersko-hrvaške meje na reki Dravi. Že pri Zavrču so naleteli na poškodovane oziroma prestavljene mejne kamne na obeh straneh reke; en mejni kamen je voda prestavila celo za dobrih 500 metrov. Pri Ormožu je komisija naletela na visok vodostaj reke, zaradi česar ni bilo mogoče najti mejnih kamnov na obeh straneh. Ker je Drava narasla in poplavela mejno črto, je bila komisija prisiljena svoje začeto delo prestaviti na pomlad. Maja 1865 so se dela nadaljevala. Komisija je detektirala mejno črto, ki je sprva potekala po koritu reke Drave. Ugotovila je, da mejna črta večkrat prečka reko, kar je bilo sicer povsem v skladu z mejnimi kartami, toda reka je ustvarila nove otoke in prestavila številne mejne kamne.

Kljub obsežnemu in temeljitemu delu komisije obmejne štajerske občine niso bile povsem zadovoljne. Spremembe rečnega toka so namreč povzročale izgubo posestnih pravic na obeh straneh reke, saj so obstoječe zemljiške karte mejo na nekaterih odsekih postavljale na rečno strugo. Zato so pozivale komisijo, da je treba deželno mejo uskladiti s posestnimi pravicami, namesto da mejo določa trenutno stanje reke. Toda reka se seveda ni ozirala na politične dogovore, pač pa je nemoteno poplavljala naprej. Zato so bile v nadaljevanju predvidene periodične analize reke (kakor tudi meje), s katerimi so ugotavljali morebitno škodo in določali nujne popravke prestavljenih ali uničenih mejnih kamnov ter ostalih pomožnih oznak. Kljub temu so bili v 70. letih devetnajstega stoletja na reki opravljeni zgolj »kozmetični« popravki ne glede na to, da je Drava prav tedaj pričela silneje (in pogosteje) poplavljati. Na začetku decembra (5. in 6.) 1872 je močnejše poplavela, naslednjič pa 29. junija 1875. Četrtega oktobra 1878 je sledila nova velika poplava; Drava je odnesla veliko rodovitne zemlje, pri Središču uničila dva mlina, več v okolici pa poškodovala. Na Veliko noč, 13. aprila 1879, je območje ponovno prizadela hujša poplava. Maja istega leta (3. in 4.) je Trnava še huje narasla. Pritok Črnc je naraščal med 20:30 in 23:30 uro in poškodoval železniški most, tako da vlak skoraj tri tedne ni mogel čez. Črnc je naslednjič poplaval oktobra 1882, ko je voda pri šoli ponovno segala do stopnic, Drava pa se je razlila po poljih in povzročila veliko škode.

Poplave so pred prelomom stoletja širše ptujsko območje prizadele še v letih 1889, 1892 in 1895 in bile vsekakor trn v peti obmejnega prebivalstva, ki se je moralo ubadati še z nedefinirano mejo, saj je ponekod potekala po dravskem koritu, drugje pa po kopnem. Poplave so mejo v bistvu brisale in jo ponovno zarisovale. Zato je bilo reko nujno regulirati, s čimer bi poplave vsaj omejili. Regulacija Drave je bila (skladno z modernizacijo države) predmet debate že vse od obnove ustavnega življenja v monarhiji, toda do konkretnjših del je prišlo šele v prvi polovici 90. let devetnajstega stoletja, ko so med Mariborom in Središčem potekali prvi sistematični ukrepi.

ON THE DRAVA FLOODS BETWEEN ORMOŽ AND SREDIŠČE IN THE SECOND HALF OF THE 18TH AND IN THE 19TH CENTURY

Summary

In the area between Ormož and Središče ob Dravi, the river Drava has often flooded in the past during periods of high-water flows. Flooding has primarily affected the population along the river. As this was also the border area between Austria (Styria) and Hungary (Croatia), changes in the riverbed also led to border disputes. At the end of the 19th century, systematic regulation works were started on the Drava, which also helped to limit flooding in the area.

The river meandered already downstream from Ptuj; it followed a similar course between Ormož and Središče. Floods in the second half of the 18th century were quite strong and numerous. Already in 1748, the riverside farms were badly affected by floods. In the 1860s, the rainwater in Središče destroyed many gardens, fields and meadows; the tributaries Trnava and Črnc flooded to such an extent that many cellars were flooded. While the Styrian side tried to dam the river to prevent further flooding, the Croatian side tried to obstruct it by all means. In the meantime, in 1774, 1777 and 1778, the river flooded again and inundated properties, in total nearly 100 hectares of land. The high-water level, or strong flow of water, caused the riverbed to change; it also damaged local roads and riverside properties and caused a great deal of damage.

A special expert commission appointed by the Styrian side assessed the need to secure the property and to start water works, building embankments, consolidating embankments, etc. In 1779 the disputed areas were visited by the Navigation Directorate (which operated in Ljubljana between 1772–1781 under the leadership of Gabrijel Gruber), which provided an assessment of the damage caused by the water, as well as possible solutions and plans under the supervision of the engineer Ignaz Kunsti. However, his ideas were not adopted as they were too expensive.

Meanwhile, the floods of 1788 again affected the riverside population, which only worsened what had already been achieved. Attempts to normalise the situation on the river border between Styria and Croatia at Ormož, or to finally settle the disputed areas legally, were anything but successful. At the end of the 1790s (1797), however, the first tangible results were achieved when the Border Commission succeeded in dividing the Drava Island of Prode (Brode), which had been at the heart of the dispute between Središče and Varaždin.

At the beginning of the new century, the Commission continued to take action on the river, but was largely unsuccessful in this (and in demarcating the border). In 1803, another major flood hit the area again. Less than ten years later (1812), the Drava rose abundantly and crossed its banks due to the thaw and the rapid melting of the snow in the higher areas. The following year, a similar situation occurred, but this time due to heavy and continuous rainfall and heavy downpours. The tributaries Pesnica and Trnava, in particular, caused considerable damage. The following year was also a rainy one, with the sun rarely showing its face until mid-September. In 1820 and 1823 floods occurred in October and November (at that time everything was under water 'far and wide'). In 1824 it rained between 18 and 20 July; the Trnava in particular rose sharply then, damaging many mills. Three years later, on 10 June 1827, it suddenly rose and swept away several people. In 1828 it flooded again and overflowed into the lower part of the square.

With the creation of the Franciscan cadastre for Styria (between 1819 and 1825), it was only decided in 1828 that the Drava and the border with Croatia should somehow be aligned. The '*Landstände*' instructed the land lords and the district authorities with any connection to the disputed land to prepare the necessary original evidence or certified copies to decide

on the course of the border. In the river sections, the border did not, of course, correspond to the course of the border in the older maps, due to the numerous floods and the shifting of the riverbed, and the new draft has therefore been slightly modified or adapted to the current situation.

But of course, this did not stop the river from flooding. One of the worst floods hit the area in 1851; between 1 and 4 November, the Drava rose by more than five metres, sweeping away everything in front of it and causing extensive damage to fields and meadows. Nevertheless, the new Styria-Croatia Commission did not find any significant deviations during its routine inspection of the river (and the border) between Ormož and Središče in the second half of the 1850s. However, a more thorough inspection of the Drava in July 1862 revealed a number of irregularities caused by flooding. Consequently, in the mid-1860s (September 1864 and May 1865), a large-scale inspection of the Styria-Croatia border on the Drava took place. Already at Zavrč, the border stones on both sides of the river were found to be damaged or moved; one of them had been moved by water by more than 500 metres. At Ormož, the Commission encountered a high-water level in the river, which made it impossible to find the border stones on both sides. As the Drava rose and flooded the border line, the Commission was forced to postpone its work until the spring. In May 1865 the work resumed. The Commission detected the border line, which originally ran along the bed of the Drava. It found that the border line crossed the river several times, which, although it was perfectly in line with the border maps, the river had created new islands and moved many of the border stones.

Despite the extensive and thorough work of the Commission, the Styrian border municipalities were not entirely satisfied. Changes in the river's course resulted in the loss of property rights on both sides of the river, as the existing land maps placed the border on the riverbed in some sections. They therefore urged the Commission to align the provincial border with the property rights, rather than having the border determined by the current state of the river. But the river, of course, did not follow political agreements, but kept on flooding unhindered. Periodic analyses of the river (as well as of the border) were therefore foreseen in the future, in order to identify any damage and to determine the necessary repairs of moved or destroyed border stones and other ancillary markers. Nevertheless, in the 1870s, only 'cosmetic' repairs were made to the river, notwithstanding the fact that the Drava began to flood more (and more frequently) at that time. It flooded more heavily at the beginning of December (5 and 6) 1872 and again on 29 June 1875. On 4 October 1878, another major flood followed; the Drava carried away much fertile land, destroyed two mills near Središče and damaged several in the surrounding area. On Easter, 13 April 1879, the area was again hit by a more serious flood. In May of the same year (3rd and 4th), the Trnava rose even more. The tributary of the Črnc rose between 20:30 and 23:30 and damaged the railway bridge, so that the train could not cross for almost three weeks. Črnc flooded again in October 1882, when the water reached the steps of the school again, and the Drava overflowed into the fields, causing a lot of damage.

ZU DEN ÜBERSCHWEMMUNGEN DER DRAU ZWISCHEN ORMOŽ UND SREDIŠČE IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 18. UND IM 19. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Im Gebiet zwischen Ormož und Središče ob Dravi ist die Drau in der Vergangenheit bei hohen Wasserständen häufig über die Ufer getreten. Die Überschwemmungen haben

vor allem die Bevölkerung entlang des Flusses betroffen. Da dies auch das Grenzgebiet zwischen Österreich (Steiermark) und Ungarn (Kroatien) war, führten Veränderungen im Flussbett auch zu grenzbedingten Auseinandersetzungen. Ende des 19. Jahrhunderts wurde mit systematischen Regulierungsarbeiten an der Drau begonnen, die ebenfalls dazu beitrugen, die Überschwemmungen in diesem Gebiet zu verringern.

Der Fluss mäandrierte bereits flussabwärts von Ptuj; einen ähnlichen Verlauf nahm er auch zwischen Ormož und Središče. Die Überschwemmungen in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts waren ziemlich stark und häufig. Bereits 1748 wurden die Bauernhöfe am Flusssufer stark in Mitleidenschaft gezogen. In den 1860er Jahren zerstörte der strömende Fluss in Središče viele Gärten, Felder und Wiesen; die Nebenflüsse Trnava und Črnc überfluteten so stark, dass viele Keller überschwemmt wurden. Während die steirische Seite versuchte, den Fluss aufzustauen, um weitere Überschwemmungen zu verhindern, versuchte die kroatische Seite, ihn mit allen Mitteln zu blockieren. In der Zwischenzeit, in den Jahren 1774, 1777 und 1778, trat der Fluss erneut über die Ufer und überschwemmte Grundstücke, insgesamt fast 100 Hektar Land. Der hohe Wasserstand bzw. die starke Strömung des Wassers führte dazu, dass der Fluss seinen Lauf änderte; außerdem beschädigte er die örtlichen Straßen und Ufergrundstücke und richtete großen Schaden an.

Eine von der steirischen Seite beauftragte Expertenkommission kam zu dem Schluss, dass es notwendig sei, die Grundstücke zu sichern und mit Wasserbauten, Dämmen, Uferbefestigungen usw. zu beginnen. 1779 wurden die umstrittenen Gebiete von der Navigationsdirektion (die von 1772 bis 1781 unter der Leitung von Gabrijel Gruber in Laibach tätig war) besichtigt, die unter der Leitung des Ingenieurs Ignaz Kunsti ein Gutachten über die durch das Wasser verursachten Schäden sowie mögliche Lösungen und Pläne vorlegte. Seine Ideen wurden jedoch nicht angenommen, da sie zu teuer waren.

Unterdessen wurde die Bevölkerung entlang des Flusses durch das Hochwasser von 1788 erneut in Mitleidenschaft gezogen, was das bereits Geschaffene nur noch verschlimmerte. Die Versuche, die Situation an der Flussgrenze zwischen der Steiermark und Kroatien bei Ormož zu normalisieren bzw. die umstrittenen Gebiete endgültig rechtlich zu regeln, waren alles andere als erfolgreich. Ende der 1790er Jahre (1797) wurden jedoch die ersten greifbaren Ergebnisse erzielt, als es der Grenzkommision gelang, die Drau-Insel Prode (Brode), die im Mittelpunkt des Streits zwischen Središče und Varaždin stand, zu teilen.

Zu Beginn des neuen Jahrhunderts setzte die Kommission ihre Maßnahmen am Fluss fort, blieb dabei aber weitgehend erfolglos (ebenso wie bei der Festlegung der Grenze). Im Jahr 1803 wurde das Gebiet erneut von einem großen Hochwasser heimgesucht. Weniger als zehn Jahre später (1812) trat die Drau aufgrund des Tauwetters und der raschen Schneeschmelze in den höher gelegenen Gebieten reichlich über die Ufer. Im darauffolgenden Jahr kam es zu einer ähnlichen Situation, diesmal jedoch aufgrund starker und anhaltender Regenfälle und heftiger Regengüsse. Vor allem die Nebenflüsse Pesnica und Trnava verursachten erhebliche Schäden. Auch das folgende Jahr war regenreich; die Sonne ließ sich nur selten bis Mitte September blicken. In den Jahren 1820 und 1823 kam es im Oktober und November zu Überschwemmungen (damals stand alles „weit und breit“ unter Wasser). 1824 goss es zwischen dem 18. und 20. Juli; vor allem die Trnava stieg dann stark an und beschädigte viele Mühlen. Drei Jahre später, am 10. Juni 1827, stieg sie plötzlich an und riss mehrere Menschen mit sich. Im Jahr 1828 trat sie erneut über die Ufer und überschwemmte den unteren Teil des Marktplatzes.

Mit der Errichtung des franziskanischen Katasters für die Steiermark (zwischen 1819 und 1825) wurde erst 1828 beschlossen, dass die Drau und die Grenze zu Kroatien irgendwie angeglichen werden sollten. Die Landstände beauftragten die Grundherren und die Bezirksämter, die in irgendeiner Weise mit dem strittigen Gebiet in Verbindung standen,

die notwendigen Originalbelege oder beglaubigten Abschriften anzufertigen, um über den Grenzverlauf zu entscheiden. In den Flussabschnitten entsprach der Grenzverlauf aufgrund der zahlreichen Überschwemmungen und der Verschiebung des Flussbettes natürlich nicht dem Grenzverlauf in den älteren Karten, so dass der neue Entwurf leicht verändert bzw. an die aktuelle Situation angepasst wurde.

Aber das hielt den Fluss natürlich nicht davon ab, über die Ufer zu treten. Eines der schlimmsten Hochwasser ereignete sich 1851: Zwischen dem 1. und 4. November stieg die Drau um mehr als fünf Meter an, schwemmte alles weg, was vor ihr lag, und richtete große Schäden an Feldern und Wiesen an. Die neue Steiermärkisch-Kroatische Kommission stellte bei ihrer routinemäßigen Inspektion des Flusses (und der Grenze) zwischen Ormož und Središče in der zweiten Hälfte der 1850er Jahre jedoch keine wesentlichen Abweichungen fest. Eine gründlichere Inspektion der Drau im Juli 1862 ergab jedoch eine Reihe von Unregelmäßigkeiten, die durch Hochwasser verursacht wurden. Mitte der 1860er Jahre (September 1864 und Mai 1865) fand daher eine groß angelegte Inspektion der steirisch-kroatischen Grenze an der Drau statt. Bereits bei Zavrč wurden die Grenzsteine auf beiden Seiten des Flusses beschädigt oder verschoben vorgefunden; einer der Grenzsteine war durch das Wasser um über 500 Meter verschoben worden. In Ormož stieß die Kommission auf einen hohen Wasserstand des Flusses, der es unmöglich machte, die Grenzsteine auf beiden Seiten zu finden. Da die Drau anstieg und die Grenzlinie überflutete, war die Kommission gezwungen, ihre Arbeiten bis zum Frühjahr zu verschieben. Im Mai 1865 wurden die Arbeiten wieder aufgenommen. Die Kommission stellte die Grenzlinie fest, die ursprünglich entlang des Flussbettes der Drau verlief. Sie stellte fest, dass die Grenzlinie den Fluss mehrmals kreuzte, was zwar perfekt mit den Grenzkarten übereinstimmte, jedoch hatte der Fluss neue Inseln geschaffen und viele Grenzsteine verschoben.

Trotz der umfangreichen und gründlichen Arbeit der Kommission waren die steirischen Grenzgemeinden nicht ganz zufrieden. Durch die Änderung des Flusslaufs gingen auf beiden Seiten des Flusses Eigentumsrechte verloren, da die bestehenden Landkarten die Grenze in einigen Abschnitten auf das Flussbett legten. Sie forderten daher die Kommission auf, die Landesgrenze mit den Eigentumsrechten in Einklang zu bringen, anstatt die Grenze durch den aktuellen Zustand des Flusses bestimmen zu lassen. Aber der Fluss hielt sich natürlich nicht an die politischen Vereinbarungen, sondern floss ungehindert weiter. Für die Zukunft waren daher regelmäßige Untersuchungen des Flusses (und des Grenzverlaufs) vorgesehen, um eventuelle Schäden festzustellen und die notwendigen Reparaturen an verschobenen oder zerstörten Grenzsteinen und anderen Hilfsmarkierungen zu bestimmen. Dennoch wurden in den 1870er Jahren nur „kosmetische“ Reparaturen am Fluss vorgenommen, obwohl die Drau zu dieser Zeit mehr (und häufiger) zu überfluten begann. Größere Überschwemmungen gab es Anfang Dezember (5. und 6. Dezember) 1872 und erneut am 29. Juni 1875. Am 4. Oktober 1878 folgte ein weiteres großes Hochwasser; die Drau trug viel fruchtbares Land weg, zerstörte zwei Mühlen bei Središče und beschädigte mehrere in der näheren Umgebung. Zu Ostern, am 13. April 1879, wurde das Gebiet erneut von einem schweren Hochwasser heimgesucht. Im Mai desselben Jahres (3. und 4. Mai) stieg die Trnava noch mehr an. Der Nebenfluss des Črnc stieg zwischen 20:30 und 23:30 Uhr an und beschädigte die Eisenbahnbrücke, so dass der Zug fast drei Wochen lang nicht durchfahren konnte. Im Oktober 1882 überschwemmte der Črnc erneut, als das Wasser wieder die Stufen der Schule erreichte und die Drau über die Felder schwappte und großen Schaden anrichtete.